

4. Hoe leven en wonen de kartuizers?

De Voorzienigheid schijnt van het begin af de kartuizerroeping te hebben willen kenmerken als tegengesteld aan de tendenzen die in de wereld opgeld doen. Op het einde van de 11de eeuw raakten de meeste kloosters door overdreven rijkdom in verval. Als reactie daartegen ontstonden een aantal nieuwe stichtingen, waaronder de kartuizerorde. Het geestelijk initiatief van Bruno en Guigo werkte aanstekelijk. De eerste stichtingen kwamen tot opbloei, waaruit bleek dat er in de Kerk een nog vage, maar toch reële nood aan de levenswijze van de kartuizers bestond. Vijftig jaar na het overlijden van Bruno waren er reeds negen kloosters die zijn levenswijze hadden aangenomen. Hoe meer een levenswijze op het geestelijke is afgestemd om alleen voor God te leven, des te moeilijker het is deze levenswijze van buitenuit te begrijpen. Om er bij benadering toch een idee van te geven, is het misschien best het kader te schetsen, waarin de kartuizers hun contemplatief leven leiden, alsook de verschillende bezigheden waarmee zij zich onledig houden.

Meestal zijn kartuizerkloosters vrij groot en volgens hetzelfde grondplan opgetrokken. De eerste conventen waren oorspronkelijk bestemd voor twaalf monniken en tien à vijf broeders. Stilaan werd het aantal broeders kleiner, maar namen de monniken in aantal toe, zodat er kloosters ontstonden die vierentwintig monniken konden bevatten. Kartuizerkloosters bevinden zich steeds ver van de bewoonde wereld en zijn vaak door bosrijke gebieden omgeven om de afzondering nog beter te waarborgen. Op bepaalde tijdstippen hebben echter stadskartuizen bestaan, wat ernstige problemen in verband met de eenzaamheid veroorzaakte.

Een grote ingangspoort met aan weerszijden resp. het gastenkwartier en de buitenkapel leidt over het voorplein naar het kleine pand of het kleine claustrium. Daaromheen liggen de kerk, de refter, de kapittelzaal, de cel van de prior en de bibliotheek. Een trap leidt naar het broederkwartier, waar ook de cel van de procurator is. Daarachter ligt dan het grote pand of grote claustrium met de cellen van de andere monniken. Rechts of links, naar gelang van de bouwmogelijkheden, bevinden zich de ateliers der broeders, waaronder de wasplaats, de smidse, de bakkerij en vroeger ook de brouwerij.

Cellen of kluisen zijn eigenlijk huisjes, waarbinnen zich het grootste gedeelte van het leven van een kartuizer afspeelt. Op de benedenverdieping van zo'n cel bevinden zich twee werkplaatsen en een tuin; boven liggen twee kamers: de ene kamer heet het *Ave Maria*; de andere het *cubiculum*. In het *Ave Maria* staat een Mariabeeldje, waarvóór de monnik steeds even knielt en bidt, telkens als hij zijn kluis betreedt. In het *cubiculum* of eigenlijke woonvertrek bidt de monnik een groot gedeelte van het officie, eet hij,

studeert hij en slaapt hij. De broeders doen meer aan handenarbeid dan de koormonniken en hebben als cel slechts één ruim woonvertrek, waar ze bidden, lezen, eten en slapen. Ze werken immers buiten hun cel in de verschillende werkplaatsen of in de moestuin of in het bos.

De vernieuwde statuten van de orde zeggen uitdrukkelijk: „God zelf steeds vuriger zoeken in de inwendige mens, Hem vlugger vinden en Hem steeds volmaakter bezitten ...”. Dat is het werk en het leven van de kartuizer. Dit leven wordt geregeld door het gelui van de klokken. De dag is, naar gelang van de liturgische feesten, ongeveer op de volgende wijze ingedeeld. De kartuizer staat op om middernacht; na een stukje officie van de H. Maagd begeeft hij zich met zijn medebroeders naar de kerk voor de metten en de lauden, bestaande uit hymnen en psalmen, lezingen uit de H. Schrift en uit de kerkvaders. De hymnen en de psalmen worden in een oud en eenvoudig gregoriaans gezongen, terwijl de lezingen uit de H. Schrift en de kerkvaders in de volkstaal worden opgezegd. Dit officie duurt twee à drie uur, waarna de kartuizer naar zijn cel terugkeert, nog een stukje Maria-officie bidt, zich goed verwarmt aan het kachelkje dat iedere cel rijk is en opnieuw naar bed gaat. Even na zes uur staat hij weer op. In de stille intimiteit met de Heer zegt hij de priem, het eertse officie van de dag, en bidt hij verder tot aan de conventsmis omstreeks acht uur. Iedereen woont die mis bij, óók de broeders, voor zover hun werk dit toelaat. Daarna lezen de monniken in stilte een eigen mis. Terug in zijn cel, brengt de kartuizer de voormiddag naar believen met geestelijke lezing, studie en handenarbeid door, behalve de novicen die door de novicenmeester worden begeleid. 's Middags gebruikt de monnik het middagmaal alleen, vóór het raam van zijn cel. Na de middag doet hij bij voorkeur handenarbeid. Om 16 uur begeeft hij zich met zijn medebroeders naar de kerk voor de vespers, het dank- en lofgebed, waardoor de gehele dag aan God wordt aangeboden. Hierna keert hij naar zijn cel terug om er het einde van de dag in studie en met geestelijke oefeningen door te brengen. Een sober avondmaal onderbreekt nog even deze momenten. En dan komen de laatste meditatie en de completen of het officieel liturgisch avondgebed. Omstreeks 20 uur komt de eerste nachtrust tot 24 uur en dan begint de dag van de kartuizer opnieuw. Alle dagen van het jaar verlopen op dezelfde wijze; het zijn dagen zonder begin of einde. Het levensritme van de broedermonnik is enigszins anders dan dat van de koormonnik. Zij werken immers vooral voor het welzijn van de gemeenschap en hebben derhalve minder tijd voor de officiële liturgische officies. Hun dagindeling is dan ook wat verschillend. Hun ideaal is echter hetzelfde als dat der koormonniken: op elk ogenblik van de dag voor het aangezicht van God staan. Het is het oude ideaal van de woestijnvaders, o.m. uitgedrukt door bisschop Isaac van Ninive (7de e.) en o.a. door Dionysius de Kartuizer in de kartuizertraditie opgenomen. Dat leven lijkt erg eentonig, maar toch

zeggen de vernieuwde statuten in navolging van de H. Bruno: „Welke rust, welke goddelijke vreugde brengen de eenzaamheid en de stilte van de woestijn niet aan hen die er van houden! Dat weten alleen zij die er de ervaring van hebben opgedaan”. Sinds negen eeuwen hebben de kartuizers nooit opgehouden diezelfde mening te verkondigen.

Naast de beschrijving van dit uiterlijke leven van de kartuizer moet ook aandacht worden besteed aan hetgeen het wezenlijke uitmaakt van zijn leven, vreugde, kwaliteit en vruchtbaarheid. Ondanks het schijnbaar eenvormige verloop van zijn dagen heeft hij feitelijk een grote vrijheid in de realisatie van zijn leven. In tegenstelling tot andere orden is er bij de kartuizers geen officieel opgelegde „school”. De rijkdom van de statuten biedt de mogelijkheid via verschillende opties de volmaaktheid te benaderen. Oorspronkelijk bestond er geen novicenmeester, maar iedere beginnening kreeg een oudere monnik toegewezen, die de door hem geschonken vorming aan de mogelijkheden van de kandidaat aanpaste. Stilaan hebben de eeuwen een homogene geesteshouding en een traditie voor het inwendig leven gecreëerd. Van bij zijn intrede is de monnik eenzaam en enigszins overgeleverd aan zijn eigen keus: hij heeft dus hulp, bescherming en richtlijnen nodig die de vrucht zijn van een lange ervaring.

Het opvallendste kenmerk van de kartuizer voor de buitenstaander is zijn eenzaamheid, die tevens de beste toetssteen is om de roeping van een beginnening na te gaan. Als God iemand naar een kartuis roept, is het „om hem naar de woestijn te lokken en tot zijn hart te spreken” (Hosea, 2,14). Het slot en de cel zonderen de kartuizer volledig van de wereld af, zodat hij in een uitwendige eenzaamheid leeft, die slechts tot doel heeft de inwendige eenzaamheid te bevorderen. De kartuizer probeert zijn geest zo ver mogelijk te houden van alles wat niet God is of niet tot God leidt. Hij tracht de „zuiverheid van hart” te bekomen. Zolang een ziel discussieert met zijn eigen „ik”, zich nog bezighoudt met zijn eigen gevoeligheden, zich amuseert met onnutte gedachten en onwerkelijke verlangens, is ze nog niet op God gecentreerd, weerklinkt ze nog niet eenstemmig met Hem. In de cel moet de kartuizer de gewoonte aannemen „van een rustige luisterbereidheid van het hart die God toelaat erin door te dringen langs alle wegen en toegangen”. Dat gebed ontspringt niet zonder voorzichtig gebruik te maken van de middelen, die tot de verste kluisenaarstraditie opklimmen: lectuur, studie en handenarbeid. Zij zorgen voor een gezond evenwicht in het leven van hem, die tot harde opdracht heeft God op te zoeken.

De liturgie, die sober gehouden wordt, is de bron van het gemeenschapsaspect in het kartuizerleven. Driemaal daags komen de kartuizers samen in de kerk, geheel het jaar door. 's Zondags komen ze voor enkele kleine officies ook in de kerk. Zo wordt het gehele jaar in het licht der grote mysteries van het christelijk geloof aan Hem aangeboden. Dagelijks wijdt de

kartuizer vijf à zes uur aan het liturgisch gebed. De broeders besteden daar wat minder tijd aan, behalve op zondagen en op de grote liturgische feesten, als ze samen met de koormonniken in de kerk het integrale officie bijwonen. Zo vormen allen samen een sterke biddende gemeenschap in vereniging met Christus in de schoot van de Kerk. De eucharistie, soms geconcelebreerd, is het hoogtepunt van de dag. Ze is de levende bron, waaruit geloof, hoop en liefde ontspringen.

Toen negen eeuwen geleden de kartuizerorde ontstond, werden als reactie tegen de grote rijkdom in de Kerk vele nieuwe orden gesticht. Daar de handenarbeid toen door vele monniken was opgegeven, is het niet verwonderlijk dat die door de kartuizers in ere werd hersteld. Handenarbeid voorzag in de behoeften van het klooster, maar speelde nog een andere rol: zorgen voor ascese en evenwicht. Contemplatie alleen zou immers veel te veel vergen van de geest, die aanhoudend in spanning zou verkeren. Maar gezamenlijke arbeid buiten de cel zou de zo begeerde eenzaamheid in de weg hebben gestaan. Er werd dus gezocht naar een soort werk dat in de cel kon gedaan worden. Vroeger was dat het kopiëren van handschriften, nu zijn het allerlei ambachtelijke werken, zoals het vervaardigen van iconen, het boekbinden en het beeldhouwen. Meer intellectueel gerichte geesten mogen geestesarbeid verrichten, maar zoeken geen echte eruditie of echt wetenschappelijk werk, omdat de eenzaamheid ze belet opzoeken buiten hun klooster te doen. De broeders werken in de smidse of in de bakkerij, of verrichten timmer- of metselwerk; dit alles gebeurt in functie van de levensbehoeften van het convent. Zo kan het klooster onafhankelijk van de wereld leven, maar thans in mindere mate dan eertijds, toen elke priorij, elke abdij in feite in een gesloten economisch systeem leefde. De tijd waarin handenarbeid wordt verricht mag niet als onderbreking van het gebed worden beschouwd: hij is daarvan slechts een andere vorm. Het ideaal te leven in het aangezicht van God, wordt ook daar gerealiseerd.

De *lectio divina* die door de eeuwen heen in alle kloosters zo geprezen wordt, is ook voor de kartuizers van het grootste baleng. Een groot deel van de dag legt de kartuizer zich toe op het begrijpen en het smaken van geestelijke teksten. Het is een vrede- en vreugdevol „herkauwen” van de Bijbel en andere religieuze teksten, de voedingsbodem bij uitstek van de meditatie. De bibliotheek van een kartuis is dan ook steeds van groot belang geweest. Lectuur strekt ertoe niet zozeer erudieten of geleerden dan wel „wijze” mensen te vormen.

Eigenlijke studie bestaat natuurlijk ook. De koormonniken, die tot het priesterschap zijn voorbestemd, studeren wijsbegeerte, theologie, exegese enz. Deze vakken worden in de eenzaamheid bestudeerd onder leiding van een ervaren medebroeder, maar met een minimum aan „lesuren”. Voor de broeders bestaat sinds kort ook een eigenlijke vormingscyclus die over

zeven jaar is verspreid en aan ieders niveau en interesse is aangepast. Zij verdiepen zich op deze wijze in het mysterie van het geloof.

Een vrij strenge ascese, bestaande uit vrijwillig aanvaarde verstervingen is steeds het kenmerk van het kloosterleven geweest. Zij moeten dienen om de monnik vrij te maken voor zijn leven met Christus; zo neemt hij in zijn lichaam deel aan het lijden van de Heer. Deze middelen werden vroeger vaak te sterk beklemtoond. Bij de kartuizers zijn de belangrijkste ascetische elementen reeds beschreven: het onderbreken van de nachtrust en de eenzaamheid. Daarnaast is er ook het vasten: de advent en de veertigdagentijd bewaren in de kartuizerkloosters hun boeteaspect. Elke vrijdag is er nog een strengere vasten: meestal eten de kartuizers dan slechts brood met eventueel een weinig zout en ze drinken slechts water. Bij dit alles wordt met iedereen's lichamelijke gesteldheid rekening gehouden. De uitwendige ascese heeft echter geen zin zonder de inwendige: steeds vooruitgaan in de deugd en vooral in de liefde voor de medebroeders. Hieruit ontspringt immers de ware vreugde en de ware eenvoud. Zo bereikt de monnik de „zuiverheid van hart” en een mooi menselijk evenwicht, waarin het „ik” vergeten wordt ten voordele van de anderen.

De verregaande eenzaamheid en het duurzaam streven naar de inwendige mens zouden gemakkelijk tot te grote gespannenheid kunnen leiden, werden zij niet gemilderd en in evenwicht gehouden door enkele elementen van gemeenschappelijk leven, die tevens de nodige ontspanning en afwisseling brengen. De kwaliteit van deze menselijke contacten onder de monniken is bijna steeds een graadmeter voor de kwaliteit van hun eenzaamheid. Stilte en eenzaamheid enerzijds en broederlijke contacten anderzijds wegen tegen elkaar op. Zo zijn de kartuizers geen eenzaten, maar mensen die samen in grote eenzaamheid leven. Elke dag zijn er zo ogenblikken van handenarbeid. Op zon- en feestdagen wordt de refter gezamenlijk gebruikt, waarna er een korte recreatie plaatsvindt. 's Maandags is er na de middag een grote wandeling, het *spatiamentum*, waaraan alle monniken deelnemen. Eens in de maand mogen de broeders de recreatie en de wandeling meemaken. Deze momenten van ontspanning blijven natuurlijk in de lijn van hun leven: geen „nutteloze” gesprekken, geen „nutteloze” bezoeken. Zo wordt het evenwicht in het kartuizerleven nog eens extra onderstreept: gebed, studie, werk en ontspanning.

Herhaaldelijk was er sprake van koor- en broedermoenniken. Zij hebben hetzelfde ideaal, dat echter op verschillende wijzen wordt beleefd. De koormoenniken die in volledige eenzaamheid leven, bepalen het beeld dat de buitenwereld zich van de kartuizers vormt, maar daarom zijn de broeders niet minder kartuizer. De twee vormen vullen elkaar aan en maken een goed georganiseerd gemeenschapsleven mogelijk. Iedereen die zich tot zo'n leven geroepen voelt, kan zijn persoonlijke aanleg volgen. Vroeger kwam het

verschil duidelijk tot uiting en werd er onderscheid tussen „geletterden” en „ongeletterden” gemaakt, om het overdreven sterk uit te drukken. Heden is het de grotere eenzaamheid, die tot een leven als koormonnik aanzet.

Wat is de betekenis van de kartuizers in en voor de Kerk en de wereld? Is hun aantal zeer klein (600 leden!), toch is hun geestelijke waarde erg belangrijk. Pius XI heeft in de bul „Umbratilem” het belang van het contemplatief leven onderstreept. In Vaticanum II wordt uitdrukkelijk over de waarde van deze levensvorm gesproken. Paulus VI en na hem, zeer onlangs, Joannes-Paulus II spreken op dezelfde wijze: „De contemplatieven bieden God een uitstekende lofofferande aan”. Ook de vernieuwde statuten handelen over dit leven, waarin de monniken „gescheiden van allen, toch met allen verenigd zijn”.

Tot besluit worden de verschillende etappes belicht die de kandidaten dienen te doorlopen, alvorens als een volwaardig kartuizer te worden beschouwd. Vroeger verbond een kandidaat zich spoediger definitief dan nu. Thans zijn vereist voor een koormonnik: minimum drie maanden postulaat (gewoonlijk na voorbereidende retraites), twee jaar noviciaat, dan de kleine professie voor drie of vier jaar (gedurende deze periode is de jonge monnik nog gebonden aan het noviciaat); hierna worden de tijdelijke geloften voor twee jaar vernieuwd, maar nu leeft hij samen met de monniken, die hun plechtige geloften reeds hebben afgelegd; na deze periode, dus na ongeveer zeven jaar, volgen de definitieve en plechtige geloften. De broeders kiezen na minimum zes maanden postulaat convers of donaat te worden. Donaat wordt men na minimum twee jaar noviciaat; er is de tijdelijke „donatie”, die om de drie jaar wordt vernieuwd, en de eeuwige donatie, die ten vroegste na zeven jaar kan worden bereikt. Om convers te worden moet men minimum twee jaar noviciaat doen; de tijdelijke geloften gelden voor ten minste drie jaar met verblijf in het noviciaat om de vorming te voltooien; de vernieuwde tijdelijke geloften tellen voor twee jaar, maar nu buiten het noviciaat; na ten vroegste zeven jaar worden de plechtige en eeuwige geloften afgelegd.

Deze levensvorm bestaat nu reeds negen eeuwen, maar heeft nooit „veel” mensen aangetrokken. Toch is hij erg belangrijk (geweest) in het geheel van Christus’ Kerk: de kartuizers zijn immers het kloppende en beminnende hart van het Mystiek Lichaam van Christus.

J. DE GRAUWE